

Teoria zonei pivot

Sir Halford Mackinder (1861-1947) a fost decanul celebrei Facultăți de științe economice și politice din Londra și vicepreședinte al Societății Regale de Geografie. Expune pentru prima dată ideile sale de geopolitică în comunicarea intitulată *“Pivotul geografic al istoriei”* (*“The Geographical Pivot of History”*), prezentată la Societatea regală pentru geografie în anul 1904. Ideea centrală a prelegerii era aceea că istoria universală și politica mondială au fost puternic influențate de imensul spațiu din interiorul Eurasiei, iar dominarea acestui spațiu reprezintă fundamentul oricărei încercări de dominare a lumii.

“Aruncând o scurtă privire asupra șuvoiului larg al apelor istoriei - scria el - nu putem înlătura gândul referitor la o anumită presiune a realităților geografice asupra acesteia. Spațiile vaste ale Eurasiei, inaccesibile navelor maritime, acoperite acum de o rețea de căi ferate - nu constituie oare tocmai ele astăzi regiunea axială a politicii mondiale? Aici au existat și continuă să existe condiții pentru crearea unei puteri militare și economice mobile... Rusia a luat locul imperiului mongol. Raidurile centrifugale ale popoarelor stepii au fost substituite de presiunile acesteia asupra Finlandei, Scandinaviei, Poloniei, Turciei, Persiei, Chinei. La scară globală ea ocupă o poziție strategică centrală, comparabilă cu poziția Germaniei în Europa. Poate executa lovituri în toate direcțiile, dar poate fi și lovită din toate aceste direcții... Este puțin probabil ca oricare dintre revoluțiile sociale imaginabile să îi poată schimba raportul fundamental față de spațiile geografice nemărginite ale existenței sale...”

El a evidențiat cu pregnanță însemnătatea realităților geografice în politica mondială, considerând că una dintre cauzele care au provocat - direct sau indirect - războaiele de proporții din istoria omenirii este *“distribuția neuniformă a pământurilor mănoase și pozițiile strategice diferite de pe suprafața planetei noastre”*.

Referindu-se la expunerea lui Mackinder din 1904, Karl Haushofer aprecia: *“O grandioasă explicație a politicii mondiale, comprimată în câteva pagini”*(Pozdneakov, *“Geopolitica”*, pag. 30).

În 1919, în timpul Conferinței de pace de la Paris, Mackinder publică lucrarea *“Idealurile democratice și realitatea”* (*“Democratic Ideals and Reality”*). În Marea Britanie s-a dat puțină atenție acestei lucrări. Ca o ironie, ecoul scrierilor lui Mackinder are loc în Germania, atât de frământată după primul război.

Evenimentele din timpul celui de-al doilea război mondial au trezit, în cele din urmă, interesul pentru ideile din opera lui Mackinder și în Marea Britanie. Lucrarea *“Idealurile democratice și realitatea”* este retipărită în 1942, exact în aceeași formă în care fusese publicată prima dată. Mai mult, în 1943, în numărul din iulie al revistei *“Foreign Affairs”*, într-o formă modificată și adusă la zi, apare comunicarea din 1904, cu titlul *“The Round World and the Winning of the Peace”*.

Opera lui Mackinder reprezintă o **interpretare cu finalitate strategică a geografiei lumii**. Pentru a înțelege ideile sale, este nevoie să abandonăm împărțirea clasică a globului în oceane și continente și să operăm cu noțiunile pe care ni le propune autorul englez: **insula lumii și oceanul planetar**. Unitatea oceanelor, consideră Mackinder, este mai bine surprinsă de termenul ocean planetar decât de denumirile Atlantic, Pacific, Indian. Datele fizice susțin această împărțire. Din suprafața totală a globului trei pătrimi sunt ocupate de apă. Numai o pătrime revine uscatului, iar din

această suprafață două treimi revin insulei lumii, formată din Europa Asia și Africa, în timp ce cealaltă treime este formată din America de Nord și de Sud și din Australia. De ce consideră Mackinder că Africa face parte din insula lumii? Iată argumentele: există o unire perfectă între Africa și Asia în zona Suez (despărțirea s-a făcut de către om prin construirea Canalului de Suez, n. n.) și una aproape perfectă la strâmtoarea Bab-el-Mandeb. Concomitent, continentul negru este despărțit de Europa doar de câțiva kilometri de apă în zona strâmtoării Gibraltar.

Întrucât există un ocean planetar, dominat la acea vreme în mod limpede de către Marea Britanie, autorul își concentrează analiza pe insula lumii. Sunt numeroase argumentele în favoarea acestui demers. Mai întâi, este vorba despre faptul că insula lumii ocupa cea mai mare parte din suprafața de uscat a globului. Apoi, pe această porțiune a pământului trăia majoritatea populației lumii. În plus, insula lumii conținea cele mai mari bogății naturale.

Cum spuneam mai înainte, analiza geografului englez are obiective strategice clare. El observase că pe această suprafață de pământ existau deja state puternice care puteau să ajungă la dominarea întregii zone euroasiatice. În eventualitatea dezechilibrării balanței de putere în favoarea unui singur stat, acesta s-ar fi putut extinde până la ținuturile marginale ale Eurasiei, iar vastele resurse continentale ar fi putut fi folosite pentru construirea unei flote puternice, ceea ce ar fi reprezentat o sfidare la adresa supremației oceanice a Marii Britanii.

Din această perspectivă, Mackinder elaborează o teorie cu totul diferită privitoare la posibilitățile de dominare a continentului euroasiatic. Cheia adevărată a acestei dominații este, potrivit lui Mackinder, asigurarea controlului asupra “*ariei pivot*” care se întinde de la Europa de est, trece peste stepele și pădurile siberiene, până aproape de oceanul Pacific. Autorul englez numește această regiune vastă “*inima lumii*” (heartland); în linii mari ea coincide cu teritoriul Rusiei ([harta 2](#)).

De ce este importantă această zonă centrală a continentului euroasiatic? Pentru că ea conține mari bogății naturale și are o poziție cheie pentru comunicarea între și legătura dintre diferite zone ale globului. Ea este înconjurată de ceea ce Mackinder numește **inner (marginal) crescent**, un cerc de state situate pe continent, dar care prezintă un important fronton maritim (oceanic). Între ele figurează Germania, Turcia, India, China. Urmează un **outer (insular) crescent**, un cerc de state geografice exterior continentului propriu zis, cum ar fi Marea Britanie, Africa de Sud, Japonia. Mackinder considera, în acel moment că SUA sunt așa de îndepărtate de zona pivot a lumii încât nu le introduce nici în rândul statelor care alcătuiesc outer crescent ([harta3](#)).

Autorul englez stabilește trei condiții, trei reguli sau pași pentru dominarea zonei pivot și, apoi, a întregii lumi, lansând o formulă care a făcut carieră:

*“Cine stăpânește Europa de est stăpânește inima lumii;
Cine stăpânește inima lumii stăpânește Insula Lumii;
Cine stăpânește Insula Lumii stăpânește lumea”.*

Din construcția autorului nu putem omite întrebările și preocupările unui savant englez privitoare la fenomenele politice care puteau avea loc pe continent. De pildă, Mackinder a observat că nu există bariere naturale importante între Germania și Rusia, ceea ce a făcut posibile mișcările masive de populație de la începutul mileniului și ceea ce explică

ușurința cu care turcii, de pildă, venind din Asia, au invadat Europa. De ce nu ar putea avea loc și o mișcare în sens invers? se întreabă autorul englez. În fond, Mackinder era preocupat fie de o apropiere între Germania și Rusia, fie de o expansiune a Germaniei spre răsărit, până la punctul în care să controleze chiar zona pivot.

Pe de altă parte, el consideră că există trei puteri continentale care au cucerit poziții dominante în zona axială (zona pivot): Germania, Rusia, China. Temerea sa era generată de o eventuală apropiere dintre statele axiale, ceea ce ar fi reprezentat un pericol la adresa puterii Marii Britanii. Ca modalitate de prevenire a constituirii unei asemenea axe, Mackinder preconiza intensificarea relațiilor de bună colaborare dintre Marea Britanie și Rusia.

În 1943, Mackinder a reiterat ideea privitoare la existența heartlandului, pe care o considera mai validă și mai utilă în contextul evenimentelor celui de-al doilea război mondial. Concomitent, el a operat unele modificări ale concepției sale. De data aceasta, el include în heartland și o parte din SUA, de la fluviul Missouri până la coasta de est (era, în fond, recunoașterea rolului din ce în ce mai mare pe care SUA îl jucau în politica mondială). În noua configurația a zonei pivot, oceanul Atlantic este denumit **ocean interior**, Marea Britanie o **Maltă la o altă scară**, iar Franța un **cap de pod** (bridgehead). Este interesant de arătat că geograful englez consideră SUA o bază imensă, care datorită întinderii poate fi foarte greu cucerită. De fapt, SUA ar reprezenta un tip de **heartland de dimensiuni mai mici** în cadrul insulei lumii. Prin dezvoltarea importanței strategice a acestei zone, Germania, consideră autorul englez, poate fi controlată din două direcții ([harta4](#)).

Nu putem să nu menționăm în acest context că existența unei mase compacte de pământ, precum heartland-ul a generat un **tip special de strategie de apărare**. Cum menționau și R. Fifiere și E. Percy, ea constă în tehnica de a “vinde” spațiu pentru a câștiga timp și de a construi la mare distanță în spatele frontului o industrie de apărare. Autorii amintiți denumesc această strategie “*strategia apărării în adâncime*” (“*Geopolitics in Principle and Practice*”, pag. 133).

În articolul “*The Round World and the Winning of the Peace*” publicat în “*Foreign Affairs*” din iulie 1943, Mackinder ajunge la concluzia considerată inevitabilă că “*dacă Uniunea Sovietică termină războiul victorioasă, atunci va fi sigur că ea este cea mai mare putere de uscat, mai mult va fi puterea care ocupă poziția de apărare cea mai avantajoasă din punct de vedere strategic. Heartland-ul reprezintă cea mai mare fortăreață de pe pământ și pentru prima dată în istorie este ocupat de o forță militară care își este suficientă atât din punct de vedere al cantității cât și al calității*” (R. Fifiere and E. Percy, “*Geopolitics in Principle and Practice*”, pag. 135).

O concepție precum cea a lui Mackinder nu putea apărea decât după ce cunoașterea pământului și explorarea fiecărui continent erau încheiate, după ce luase sfârșit un secol dens în evenimente politice, în care lumea asistase la ridicarea a două noi puteri, ambele continentale. Mai întâi, Rusia, care a ajuns la începutul veacului trecut la Prut și la gurile Dunării, așa încât Anglia și Franța au trebuit să poarte un război (războiul Crimeii) pentru a-i opri înaintarea impetuoasă spre Europa. Apoi Germania, care în 1870 a învins Franța, devenind una dintre primele puteri ale Europei. Era deci acum posibil nu numai să fie construită o **concepție globală** privitoare la spațiul terestru, ci și o concepție care să cuprindă ierarhii de importanță a diferitelor zone și regiuni ale lumii, cum erau ele recomandate de cercetarea geografică, precum și de cea istorică. Cu alte cuvinte, această

vedere globală nu este numai atotcuprinzătoare, geografic vorbind, ci are și o pregnantă dimensiune epistemologică, întrucât în tabloul de ansamblu, formele geografice și evenimentele istorice sunt prezentate într-o “reală proporție”.

Mackinder vede existența noastră ca o unitate a contrariilor geografice: Om și Natură, puteri continentale și puteri maritime, “inner or marginal crescent”, “outer or insular crescent” Astfel, el oferă un tablou al vieții politice internaționale **ca un spectacol spațial**, ca o reală dramă teatrală (“*the stage of the whole world*”) în care actorii sunt reprezentați de regiunile lumii și de legile pe care le ascunde disponerea formelor geografice ale globului pământesc.

Pentru cei ce se vor arăta surprinși de importanța decisivă pe care Mackinder o acordă heartlandului, vom menționa ceea ce s-a remarcat deja în literatura de specialitate că teoria autorului englez a fost elaborată într-un moment când “zona pivot” nu avea o **contragreutate de ordin geopolitic**. La începutul secolului această contragreutate nu putea fi reprezentată nici de Germania, nici de Marea Britanie, nici chiar de Europa în ansamblu. Cine privește atent harta continentului va observa fără greutate că Europa nu este decât o prelungire a blocului masiv de pământ euroasiatic. La acea vreme nici SUA nu aveau o prezență impunătoare pe scena economică și politică a lumii, deși observatorului atent nu putea să-i scape faptul că această țară întrunea mai toate condițiile pentru a ajunge o superputere. Ceea ce a devenit foarte clar în timpul și după cel de-al doilea război mondial. Este, neîndoielnic, un merit al lui Mackinder că a modificat teoria sa în acord cu evoluțiile semnificative pe plan mondial, acordând unei zone din SUA statutul de **heartland** de dimensiuni reduse.